

Pieniński Park Narodowy a mieszkańcy jego otuliny

Pieniny National Park and inhabitants of its buffer zone

ANDRZEJ GÓRECKI¹, RENATA POPIELA¹, MAGDALENA DRÓZDŹ-KORBYLA²

¹ *Uniwersytet Jagielloński, Instytut Nauk o Środowisku, Zakład Ekologii Zwierząt, ul. Ingardena 6, 30-060 Kraków*

² *Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie, Instytut Chemii i Ochrony Środowiska, Zakład Ochrony Środowiska, ul. Armii Krajowej 12/16, 42-200 Częstochowa*

Abstract. The paper is based on questionnaire investigations carried out among people living within the territory of Pieniny National Park (PPN). The aim of the studies was to reveal how the inhabitants of the PPN buffer zone perceived the National Park and how it affected their ecological awareness. Results show, among other things, the reactions of inhabitants to the rules being valid in the Park, the evaluation of the Park authorities' activity, and point at some solutions facilitating co-operation between inhabitants and the Park authorities.

WPROWADZENIE

Pieniny, ze względu na nagromadzenie na ich niewielkim obszarze niezwykłych osobliwości krajobrazu, przyrody i kultury, zwracały od dawna uwagę ludzi chętnych poznać ten region. Jeszcze w XIX w. udostępniono Pieniny znakując szlaki turystyczne, budując schroniska, organizując wycieczki piesze i sflakony przełomem Dunajca. Równocześnie wśród miłośników i badaczy Pienin zaistniała obawa o zniszczenie bogactwa przyrodniczego tego obszaru – po wielu latach starań udało się objąć Pieniny prawną ochroną poprzez utworzenie Pienińskiego Parku Narodowego (Kresek 1980). Ludność zamieszkująca tę okolicę stanęła w obliczu innej rzeczywistości.

Niniejsze wyniki oparte są na badaniach ankietowych przeprowadzonych w lipcu 1998 roku, wśród osób zamieszkujących teren otuliny Pienińskiego Parku Narodowego (nazywanych dalej

mieszkańcami otuliny PPN, lub w skrócie mieszkańcami PPN). Do analizy wykorzystano kwestionariusz wywiadu używany w badaniach świadomości ekologicznej mieszkańców Wigierskiego, Białowieskiego, Ojcowskiego, Bieszczadzkiego, Gorczańskiego oraz Magurskiego Parku Narodowego (Górecki i in. 1995, 1998a, 1998b; Osiniak i in. 1993; Terlecka i Górecki 1998; Moskal 1995). Łącznie przeprowadzono 320 wywiadów: 263 stanowili mieszkańcy otuliny, natomiast 57 członkowie rad okolicznych gmin. Wywiady przeprowadzono w następujących miejscowościach: Krościenko n/D, Tylka, Hałuszowa, Grywałd, Krośnica, Szczawnica Niżna, Sromowce Niżne, Sromowce Wyżne, Czorsztyn, Kluszkowce, Mizerna, Niedzica, Falsztyn i Łąpsze Niżne. Reprezentantów wybrano w sposób losowy – z każdej z miejscowości wchodzących w skład otuliny wylosowano ilość osób proporcjonalnie do liczby mieszkańców (Holm i in. 1985).

CHARAKTERYSTYKA RESPONDENTÓW

Podczas badań ankietowych starano się utrzymać strukturę płci, wieku i wykształcenia charakterystyczną dla mieszkańców gmin Czorsztyn, Szczawnica, Krościenko, Łapsze Niżne (Rocznik... 1997)

W tabeli I zestawiono dane badanej próby oraz dane statystyczne z 1996 r. Różnice nie są zbyt duże, co świadczy o reprezentatywności próby. Struktura zawodowa badanej próby jest następująca:

– pracownicy fizyczni	43,1%
– rolnicy	20,4%
– pracownicy umysłowi, zawody inteligentne	9,6%
– pracownicy techniczni	8,1%

Tabela I. Struktura badanych mieszkańców PPN.
Structure of inhabitants of Pieniny National Park.

Wskaźniki Data	Próba badawcza Statistical test (%)	Mieszkańcy parku i otuliny ogółem (%) [*] Inhabitants of park and buffer zone (%)
Kobiety Women	47,9	50,1
Mężczyźni Men	52,1	49,9
Wiek – Age		
18 – 29	23,5	29,8
30 – 49	41,4	38,8
50 – 59	15,2	16,0
>60	19,8	15,6
Wykształcenie Education		
Podstawowe Primary	35,8	51,9
Zawodowe Vocational	26,2	23,0
Średnie Secondary	27,4	15,7
Wyższe Higher	9,5	3,2

* wg Rocznika statystycznego woj. Nowosądeckiego stan w dniu 31.12.1996

– uczniowie, studenci	3,1%
– inne zawody	1,5%

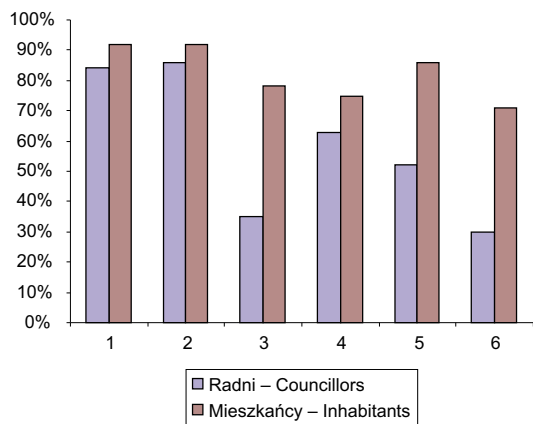
Spośród ankietowanych mieszkańców 33,8% ma stałą pracę zawodową, pozostałe osoby bądź są na utrzymaniu współmałżonka, bądź są rencistami lub emerytami. Na terenie Pienin mieszka od urodzenia 78,3% respondentów, a 11,4% przybyło z innych miejscowości.

WYNIKI BADAŃ

*Stan środowiska naturalnego w świadomości mieszkańców***Wpływ działalności człowieka na stan przyrody w Polsce**

Na świadomość ekologiczną składa się wiedza ekologiczna i przekonania na temat ochrony środowiska, a także powiązania między stanem środowiska przyrodniczego a warunkami i jakością życia człowieka. Można ją nabyć w okresie edukacji, i to zarówno szkolnej jak i pozaszkolnej. Proces ten trwa przez całe życie. Jedno z pytań kwestionariusza pozwala respondentom ocenić stopień zanieczyszczenia środowiska przyrodniczego w Polsce. 52,5% respondentów uznało, że środowisko jest bardzo zanieczyszczone. Najkrytyczniej stan środowiska oceniają osoby ze średnim i wyższym wykształceniem. 41,1% respondentów uznało, że zanieczyszczenie środowiska w Polsce jest średnie.

Rozkład odpowiedzi na pytanie o źródła i przyczyny zagrożenia środowiska w Polsce przedstawia rycina 1. Jak widać mieszkańcy PPN za najbardziej uciążliwe dla przyrody uznali odpady przemysłowe, ścieki miejskie i przemysłowe oraz motoryzację. Opinie powyższe oparte są z reguły na informacjach z prasy i innych środków masowego przekazu. Celowo jednak nie umieszczono w tym pytaniu opcji związanej z zanieczyszczeniami powietrza, które jest niewątpliwie największym zagrożeniem dla środowiska przyrodniczego w Polsce. Respondenci mieli możliwość wymienić to zagrożenie w rubryce „inne zagrożenia”, lecz tylko nieliczni o tym wspomnieli. Wydaje się, że respondenci albo uznali, że odpady przemysłowe to również

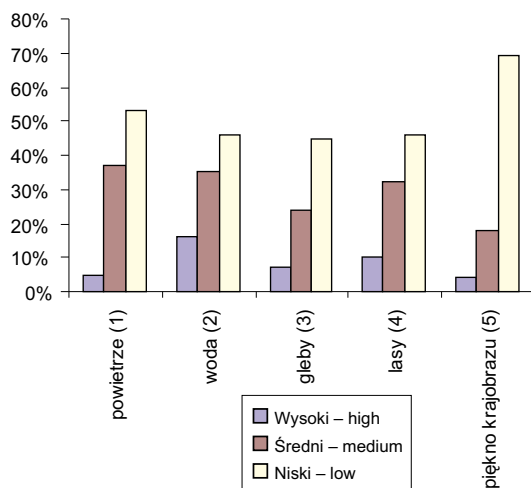
Ryc. 1. Zagrożenia środowiska przyrodniczego w Polsce w opinii radnych i mieszkańców otuliny parku (w% wskazań każdego z zagrożeń): 1 – odpady przemysłowe, 2 – ścieki miejskie i przemysłowe, 3 – stosowanie środków chemicznych w rolnictwie, 4 – wyrąb lasów, 5 – motoryzacja, 6 – kłusownictwo.

Pollution of natural environment in Poland in respondent's opinion (% of every danger): 1 – industrial wastes, 2 – industrial and municipal effluents, 3 – using chemical in agriculture, 4 – deforestation, 5 – motorization, 6 – poaching.

pyły i gazy, albo taki układ odpowiedzi jest wyrazem postrzegania sytuacji w kraju poprzez pryzmat tego, co dzieje się w bezpośrednim otoczeniu mieszkańców.

Ocena najbliższego otoczenia

Mieszkańcy otuliny PPN oceniają otaczające ich środowisko jako stosunkowo czyste (Ryc. 2). Nieznaczny odsetek osób (15,6%) zwrócił uwagę na zanieczyszczenie pobliskich wód. Osoby te zazwyczaj wspominały o braku oczyszczalni ścieków i zanieczyszczenie wód wiązały z dużą ilością ścieków komunalnych. Dalsze pytanie pozwala skorygować spostrzeżenia respondowanych i stwierdzić, czy ich odpowiedzi są w miarę obiektywne. Okazuje się, że ok. 60% respondowanych na pytanie umieszczone w dalszej części kwestionariusza „Czy zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem, że pobliskie wody są znacznie zanieczyszczone?” odpowiedziało twierdząco. Rozbieżność ta może być spowodowana brakiem wyrobionego zdania na temat zanieczyszczenia pobliskich wód albo raczej podawane odpowiedzi nie były przemyślane.

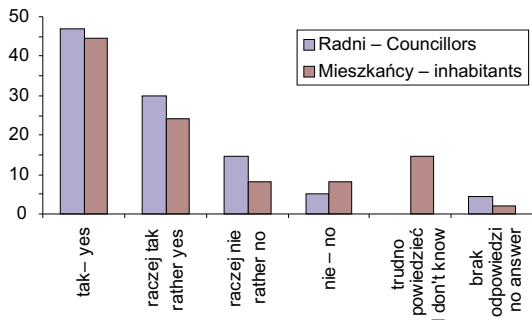

Ryc. 2. Stopień zanieczyszczenia lub naruszenia środowiska przyrodniczego w miejscu zamieszkania w ocenie respondentów (w %): 1 – powietrze, 2 – woda, 3 – gleby, 4 – lasy, 5 – piękno krajobrazu.

Degree of environmental pollution in the residence area estimated by respondents (in %): 1 – air, 2 – water, 3 – soil, 4 – forests, 5 – beauty of landscape.

Istotna jest również obserwacja mieszkańców dotycząca zmian w najbliższym środowisku w ciągu ostatnich pięciu lat. 30% respondowanych stwierdziło, że zanieczyszczenie rejonu PPN w ostatnich latach „trochę” lub „bardzo” się zmniejszyło. Zastanawiające jest, czy fakt ten wiąże z istnieniem Parku?

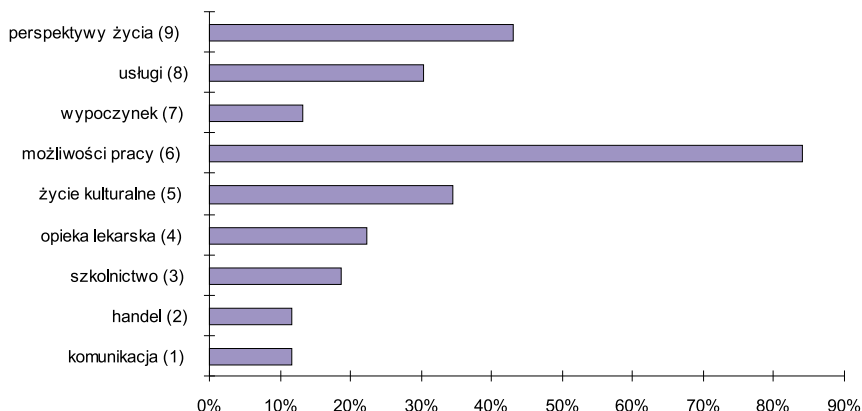
Środowisko przyrodnicze jest jedną z dziedzin, na którą wpływa każdy obywatel poprzez swoje codzienne drobne czynności, szczególnie członek Rady Gminy podejmujący w imieniu obywateli decyzje dotyczące zarządzania środowiskiem. Na ile radni zauważają możliwość wpływu mieszkańców na stan środowiska, a na ile sami mieszkańcy widzą tę możliwość, prezentuje rycina 3. Wyraźnie widać głębokie przekonanie radnych o tym, że przeciętny obywatel, a więc potencjalny wyborca, ma wpływ na stan środowiska przyrodniczego – 77% respondowanych radnych wyraziła taką opinię. Podobny pogląd reprezentuje większość (66,4%) ankietowanych mieszkańców, trudno jednak określić czy ten wpływ wiąże respondowani ze swoimi reprezentantami w gminie.

Ryc. 3. Wpływ przeciętnego obywatela na stan środowiska przyrodniczego (w %).
Influence of the ordinary citizen on the state of environment (%).

Ocena warunków życia mieszkańców

Na życie człowieka wywierają wpływ różnego rodzaju czynniki, a najważniejsze to możliwość zabezpieczenia potrzeb bytowych. Złe warunki wzbudzają poczucie krzywdy i niezadowolenie, a dążenie do ich zaspokojenia staje się priorytetowe. Rycina 4 przedstawia ocenę negatywną warunków życia mieszkańców otuliny PPN. Najgorzej oceniono możliwości pracy, natomiast najlepiej handel, komunikację i wypoczynek. Najgorzej oceniają perspektywy życia osoby z podstawowym i zawodowym wykształceniem (również te grupy najczęściej wskazywały na brak możliwości uzyskania pracy).

Ryc. 4. Warunki życia mieszkańców PPN – % ocen negatywnych.

Negative opinion on life conditions in the place of settlement: 1 – transport, 2 – shops, 3 – schools, 4 – medical care, 5 – culture, 6 – possibilities of work, 7 – recreation, 8 – services, 9 – prospects of life.

Postrzeżenie w opinii społecznej zalet i wad zamieszkania na terenie otuliny PPN było następujące (w procentach wskazań):

a) piękno krajobrazu, czyste powietrze	38%
b) zwiększony ruch turystyczny	
– korzyści finansowe	35%
c) dobre możliwości wypoczynku	9%
d) brak hałasu, spokój, cisza	8%
e) lepsza troska o środowisko naturalne	3%
f) dbałość dyrekcji PPN o zalesianie	2%
g) edukacja ekologiczna dzieci i młodzieży	1%
h) inne: (właściwości zdrowotne klimatu, wystarczające zasoby wody pitnej)	3%

Zastanawiające jest, że aż 39,2% respondentów nie odpowiedziało na pytanie o zalety.

Jeżeli chodzi o wady, to aż 67,7% osób nie odpowiedziało na to pytanie, pozostałe osoby wskazały na następujące wady (w procentach wskazań):

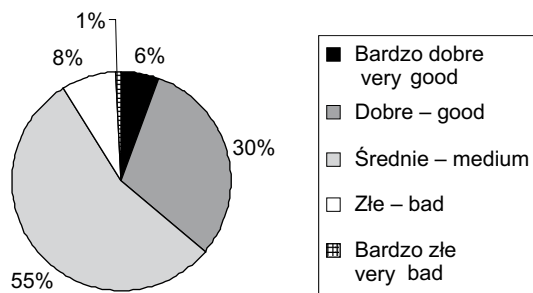
a) zakazy, np. wjazdu	24%
b) ograniczenia w budownictwie	23%
c) nadmierny ruch turystyczny	9%
d) niszczenie upraw przez dzikie zwierzęta	8%
e) problemy związane z komunikacją	4%
f) zmniejszenie rozwoju gospodarczego regionu	3%
g) brak współpracy dyrekcji PPN z mieszkańcami	2%

- h) opłaty za wejście do parku 1%
 i) inne: 27%
 – „nie można decydować o swojej własności”,
 – niedoinformowanie,
 – problemy z wodą,
 – mało rozwinięta turystyka zimowa,
 – trudności z pracą.

Wysoki odsetek osób, które nie odpowiedziały na pytanie o wady związane z zamieszkaniem na terenie otuliny PPN, może świadczyć o obawach respondentów przed uzewnętrznieniem poglądów lub o tym, że mieszkańcy w większości nie widzą żadnych wad. Wydaje się, że ta druga hipoteza jest bardziej prawdopodobna, wskazuje na to dalsze pytanie o rodzinne kłopoty lub utrudnienia związane z istnieniem PPN. Aż 87,5% osób nie ma żadnych kłopotów lub nie widzi utrudnień wynikających z istnienia Parku. Pozostałe osoby wskazały m.in. na następujące utrudnienia:

- spadek wartości gruntów,
- duży ruch turystyczny,
- duży ruch samochodowy,
- ograniczenia korzystania z dóbr przyrody.

Pytanie o decyzje pozostania nadal w danej miejscowości pozwoliło określić postawy migracyjne mieszkańców otuliny PPN. 76,8% respondentów zadeklarowało, że zdecydowanie pozostanie w swojej miejscowości, 14,5%, że raczej pozostanie, ok. 6,5% osób zamierza i myśli o przeniesieniu się do innej miejscowości. W związku z powyższym można stwierdzić, że

Ryc. 5. Ogólna ocena warunków życia.
 Global opinion on life conditions.

związane z istnieniem Parku utrudnienia nie są odczuwane na tyle silnie, aby można było podjąć decyzje o zmianie miejsca zamieszkania.

W pytaniu podsumowującym ocenę warunków życia mieszkańców otuliny PPN otrzymano następujące odpowiedzi (Ryc. 5). Najwięcej osób (54,4%) wskazało na średnie warunki życia, 35,7% respondentów określiło swoje warunki życia jako dobre i bardzo dobre.

Subiektywny odbiór Parku przez jego mieszkańców

Wizerunek Parku w świadomości mieszkańców

Stosunek mieszkańców do Parku można ocenić poprzez bezpośrednie, konkretne pytania dotyczące określonego problemu (np.: skuteczność działań proprzyrodniczych, potrzeba istnienia ruchu ekologicznego), ale także poprzez określenie skojarzeń mieszkańców z nazwą Pieniński Park Narodowy. To, jak ankietowany myśli o Parku, pozytywnie czy negatywnie, odzwierciedla się właśnie w tym pierwszym skojarzeniu.

Okazuje się, że 10,3% respondentów mieszkańców i 13,8% ankietowanych radnych nie ma żadnego skojarzenia z nazwą Pieniński Park Narodowy, co mogłoby świadczyć o obojętnym stosunku do tej instytucji – nie tylko nie wzbudza ona u nich pozytywnych reakcji, ale także nie wchodzi w konflikt z ich interesami na tyle, by mogła wywołać reakcje negatywne. Pozostali ankietowani mieszkańcy kojarzyli park następująco (w procentach wskazań):

- 1) unikalna przyroda, piękne krajobrazy 47,8%
- 2) ogólnie pojęta ochrona przyrody i środowiska 19,0%
- 3) czyste nieskażone środowisko 9,9%
- 4) atrakcyjny rejon turystyczny 6,9%
- 5) złe gospodarowanie 6,6%
- 6) utrudnianie życia w otulinie, brak porozumienia z dyrekcją PPN 3,6%
- 7) zakazy 2,2%
- 8) inne: 3,3%
 - wysokie opłaty za wstęp do PPN,
 - słabo rozwinięta baza turystyczno-rekreacyjna,

– „bogata firma handlująca drewnem i bardzo mało wydająca na ochronę przyrody”

Wyraźnie zaznaczają się pozytywne określenia Parku – 83,6% wskazań dotyczy walorów przyrodniczych i ich ochrony. Jest jednak grupa respondentów, dla których negatywne aspekty istnienia Parku przesłaniają korzyści dla przyrody, wynikające z faktu objęcia tego terenu ochroną. Takie „rozłożenie sił” stwarza dobre podstawy do zainteresowania mieszkańców problemem ochrony zasobów przyrodniczych Pienin.

Odniesienie mieszkańców do parku można także określić na podstawie opinii na temat nastawienia miejscowej ludności do pomysłu objęcia terenu Pienin ochroną poprzez park narodowy. Aż 46,4% respondentów mieszkańców nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie. Jest to o tyle uzasadnione, że akt utworzenia Parku miał miejsce w roku 1932, a więc ogromna większość ankietowanych nie zna tego momentu z własnego doświadczenia, a słowne przekazy na pewno straciły już swoje emocjonalne zabarwienie. Poza tym tereny wtedy objęte ochroną, w postaci „Parku Narodowego w Pieninach”, zostały wykupione z rąk ówczesnych właścicieli ziemskich Drohojowskich i Dziewolskich i nie dotyczyło to tak bardzo ogółu społeczeństwa.

Pozostali ankietowani wskazywali najczęściej na następujące reakcje mieszkańców na utworzenie parku narodowego (w kolejności ilości wskazań): obojętność, niechęć, zadowolenie, przyzwolenie, oburzenie, złość, entuzjazm. Ogólnie pozytywną i negatywną reakcją na utworzenie parku narodowego wskazywano równie często – po około 30% wskazań, natomiast 23% wskazań dotyczyło obojętnego stosunku do aktu powołania „Parku Narodowego w Pieninach”.

Poproszono respondentów o umotywowanie wystąpienia poszczególnych typów reakcji. 32% osób wskazujących na określoną reakcję nie umiała przybliżyć jej przyczyn. Pozostali ankietowani wyjaśniali swą reakcją głównie poprzez bieżące odczucia:

a) postawy pozytywne – poprzez rosnącą możliwość zarobienia na turystyce wynikającą ze zwiększenia atrakcyjności turystycznej

regionu i zwiększenie dbałości o ten zakątek Polski

b) postawy negatywne – poprzez wprowadzenie przez Park ograniczeń w różnych dziedzinach życia i przyjmowanie przez społeczeństwo wszelkich zmian z niechęcią

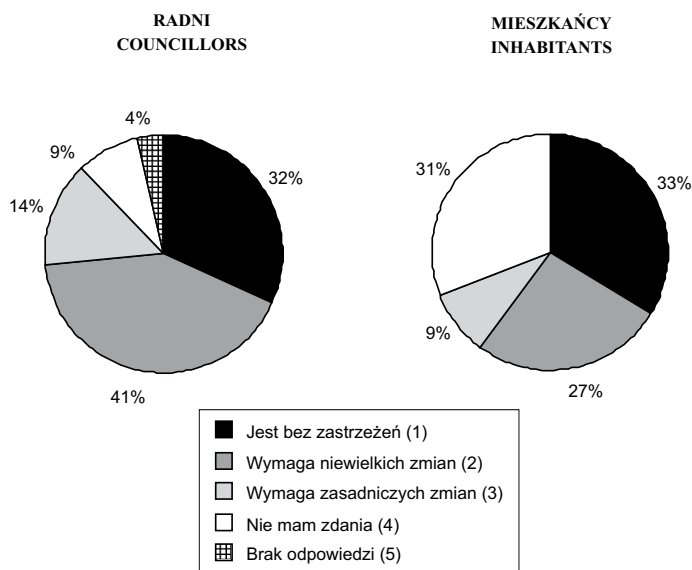
c) postawy obojętne – poprzez przekonanie o braku możliwości wpływu na zaistniałą sytuację i niedoinformowanie mieszkańców

Działalność dyrekcji PPN w ocenie respondentów

Poddano ocenie mieszkańców Parku gospodarce zasobami przyrody prowadzoną na terenie PPN, jak i działania dyrekcji w zakresie ochrony środowiska.

Odpowiedzi ankietowanych nie mogą do końca stanowić wiarygodnego miernika prac przeprowadzanych przez pracowników Parku. Ważne jest jednak, jak mieszkańcy widzą różnego typu działania, co według nich jest słuszne i przyczynia się do poprawy stanu środowiska, jakie zmiany natomiast wprowadziliby w gospodarowaniu przyrodą. Ocena działań prośrodowiskowych jako skutecznych lub nieskutecznych, przyjęcie metod gospodarowania przyrodą bez zastrzeżeń lub z zastrzeżeniami, pozwala na określenie możliwości poparcia mieszkańców w razie potrzeby włączenia ich w te działania.

Ocenę gospodarki zasobami przyrody dotychczas prowadzonej na obszarze Parku w ocenie mieszkańców i radnych przedstawiono na rycinie 6. Niepokojąco przedstawia się obojętny stosunek mieszkańców do tego problemu – 30% respondentów nie wie, czy te działania są bez zastrzeżeń, czy wymagają zmian. Możliwe, że są to osoby, które nie wiedzą co dzieje się na obszarze Parku w tej dziedzinie. Zastanawia także, że 13% radnych nie ma zdania na temat poprawności zarządzania przyrodą, a są to przecież ludzie, którzy powinni mieć wyrobiony pogląd na każdą dziedzinę życia w ich gminie – podejmują bowiem decyzje dotyczące tych dziedzin. O istnieniu pewnego konfliktu pomiędzy interesem władz samorządowych a interesem władz Parku świadczyć może procent radnych zwracających uwagę na potrzebę niewielkich lub zasadniczych zmian w gospodarowaniu przyrodą.

Ryc. 6. Gospodarka zasobami przyrody w parku wg oceny radnych i mieszkańców otuliny PPN.

Estimation of the natural resources management in the respondents' opinion: 1 – good, 2 – needs some changes, 3 – needs changes, 4 – I do not know, 5 – no answer.

Zadowolające dla władz Parku powinno być to, że tylko 9% respondowanych mieszkańców chciałoby całkowicie zmienić sposób gospodarowania. Osoby zgłaszające konieczność modyfikacji wskazują na następujące propozycje:

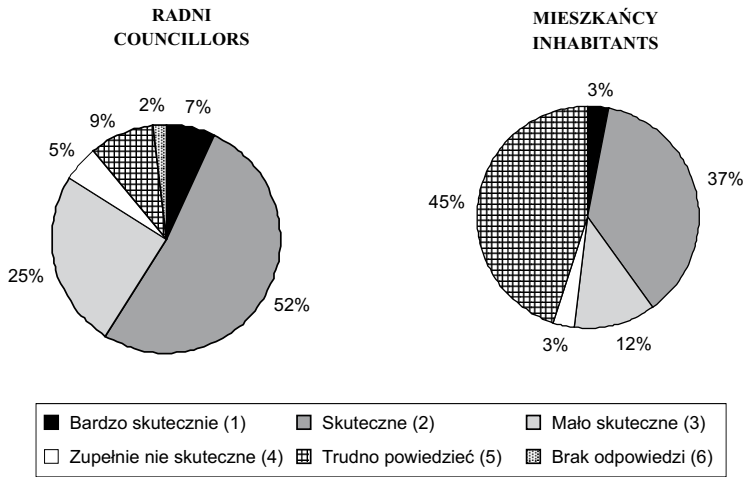
- 1) likwidacja chorego drzewostanu, wiatrołomów jako źródła szkodników
- 2) powiększenie drzewostanu na terenie parku i zmniejszenie wyrębu drzew
- 3) umożliwienie korzystania z posuzu przez miejscową ludność
- 4) ulepszenie infrastruktury turystycznej i utrzymanie szlaków w czystości
- 5) zwiększenie współpracy władz PPN z mieszkańcami
- 6) wprowadzenie wypasów na pienińskich łąkach.

21,5% ankietowanych, którzy wskazali na potrzebę zmian w gospodarowaniu zasobami przyrodniczymi, nie określiło na czym te zmiany miałyby polegać.

Skuteczność działań dyrekcji parku w zakresie ochrony środowiska w osądzie mieszkańców prezentuje rycina 7. Tak jak w przypadku gospo-

darowania przyrodą, tak i w tym przypadku największą grupę stanowią osoby nie mające zdania, co potwierdza tezę o niewielkim zainteresowaniu dużej części społeczeństwa tym, co dokonuje się w obrębie parku. Określono również stosunek radnych do działań dyrekcji PPN w zakresie ochrony środowiska. Działania te zostały przez radnych ocenione w większości (prawie 60%) jako skuteczne lub bardzo skuteczne. Wśród tych mieszkańców, którzy mają wyrobione zdanie na temat poczynań dyrekcji, przeważają osoby akceptujące te działania. 14,6% ankietowanych, którzy uważają posunięcia władz Parku za nieskuteczne, nie proponuje konkretnych propozycji zwiększających tę skuteczność. Pozostałe osoby wysunęły następujące wnioski:

- 1) zwiększenie nadzoru na terenach podległych dyrekcji PPN
- 2) zwiększenie współpracy parku z mieszkańcami
- 3) ulepszenie organizacji infrastruktury turystycznej
- 4) angażowanie się władz parku w budowę urządzeń ochronnych, np. oczyszczalni ścieków.

Ryc. 7. Działania dyrekcji PPN w ocenie mieszkańców i radnych.

Efficiency of Park authorities activity in nature protection in the opinion of the respondents: 1 – very effective, 2 – effective, 3 – little effective, 4 – non effective, 5 – I do not know, 6 – no answer.

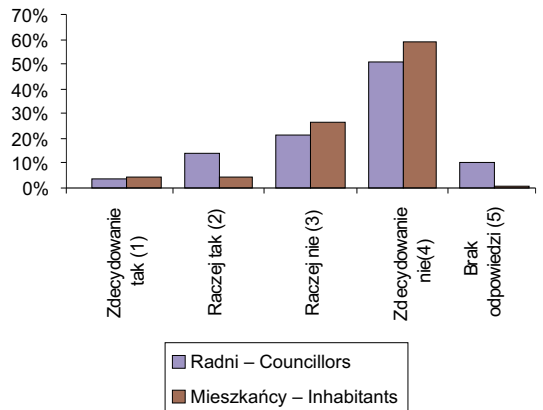
Stosunek do ograniczeń wynikających z konieczności ochrony środowiska

Postawy mieszkańców wobec Parku muszą mieć swoje źródło. Park narodowy jest instytucją o „podwyższonym nadzorze” – pewne działania są na jego terenie niedozwolone ze względu na dobro środowiska. W okolicach parków żyją jednak ludzie chcący, w mniejszym lub większym stopniu, korzystać z przyrody.

Starano się określić na ile ci ludzie są w stanie pogodzić się z wprowadzanymi obostrzeniami. Za przykład ograniczenia podano respondowanym zakaz wjazdu do parku narodowego samochodami osobowymi. Opinie mieszkańców na ten temat ukazują rycina 8. Wyniki te są bardzo optymistyczne, bowiem mieszkańcy wykazują duże zrozumienie dla wymogu istnienia zakazów – 85,5%. Tak duża aprobata dla ograniczeń mimo własnej niewygodny stwarza znakomite przesłanki do wprowadzania na terenie Parku rozwiązań ekologicznych wiążących się z potrzebą określonych wyrzeczeń ze strony mieszkańców. Można by się jednak zastanowić nad tym, czy stosunek do tego konkretnego zakazu nie jest tylko teoretyczny, zważając na położenie trasy przelotowej, która przebiega przez środek Parku. Wynika więc z tego, że ankietowani, albo nie zdają sobie spr-

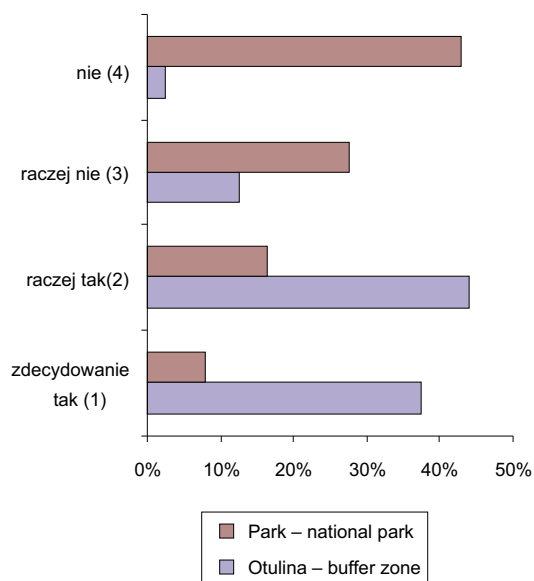
wy z jej położenia, albo są za zakazem wjazdu tylko w szczególnych wypadkach.

Podobną niedogodnością mogą być ograniczenia w powstawaniu baz turystycznych. Starano się określić na ile mieszkańcy są świadomi właściwego rozmieszczenia infrastruktury turystycz-

Ryc. 8. Odpowiedzi mieszkańców na pytanie: „Czy powinien być dozwolony wjazd do parku narodowego samochodami osobowymi?” (w %).

Answers (%): “Should cars be allowed to enter the national park?” 1 – yes, 2 – rather yes, 3 – rather no, 4 – no, 5 – no answer.

Ryc. 9. Odpowiedzi mieszkańców na pytanie: „Czy powinno się budować bazy turystyczne na terenie parków narodowych i otuliny?” (w %).

Answers (%): “Is it necessary to built tourist bases in the national parks and buffer zones?” 1 – yes, 2 – rather yes, 3 – rather no, 4 – no.

nej (Ryc. 9). Mieszkańcy opowiadają się za rozbudowywaniem baz turystycznych w otulinie, a nie w Parku. Mogłoby to świadczyć o poczuciu konieczności ochrony przyrody przed inwazją turystów, a co za tym idzie różnorodnych źródeł zanieczyszczeń. Przyczyną takiej postawy może być jednak chęć osiągnięcia korzyści z turystyki (respondowani zamieszkują w otulinie a wśród zalet wynikających z istnienia Parku wskazują korzyści finansowe związane z turystyką). Jeżeli chodzi o opinie radnych w tej kwestii, to ok. 85% osób jest za budową baz turystycznych na terenie otuliny. Godząc się z przepisami ochrony przyrody są zdecydowanie przeciw budowaniu baz na terenie parku (ok. 70%).

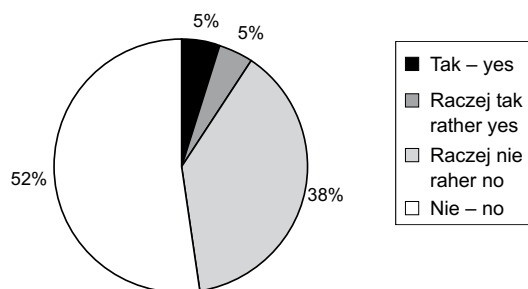
Z pytania dotyczącego zakazów wynika, że mieszkańcy są w stanie pogodzić się z zakazami, gdy widzą ich sens. Określono system sankcji, jaki według mieszkańców powinien być zastosowany w celu ukarania osób łamiących przepisy ochrony środowiska. Jako przykład takiego występkę przeciw przyrodzie wybrano powszechnie w sumieniu społecznym potępiany czyn, jakim

jest mycie samochodu w rzece. Rodzaje kar, jakie zastosowałoby ankietowani dla osób myjących samochody w rzece, kształtują się następująco (w procentach wskazań):

- 1) pouczyć, że nie wolno tego robić 45,3%
- 2) nałożyć karę pieniężną 41,2%
- 3) odebrać prawo jazdy 5,1%
- 4) nic nie należałoby robić 2,6%
- 5) skonfiskować samochód 1,9%

Jest zatem niewiele osób, które uważają taki czyn za mało istotny i nie wymagający ukarania, ale znikomy procent stanowią też zwolennicy sankcji bardzo drastycznych. Mieszkańcy poddawali również własne projekty kar, jak chociażby stosowanie w tym konkretnym przypadku przepisów kodeksu drogowego i przyznawanie punktów karnych, czy też zaangażowanie samych mieszkańców w zgłaszanie takich wykroczeń odpowiednim organom.

Starano się również stwierdzić na podstawie osobistych deklaracji respondowanych, czy zdarza się im świadomie łamać przepisy ochrony środowiska (Ryc. 10). Respondowani w większości (około 90%) twierdzą, że nie łamią przepisów ochrony środowiska. Interesujące jest, jak do zaproponowanych wcześniej kar podchodzą osoby, które nie łamią przepisów, a jak ankietowani, którzy stwierdzili, że przepisy ochrony środowiska są przez nich naruszane. Okazuje się, że preferencje w sposobie egzekwowania przepisów są podobne w obu grupach ankietowanych – dominują pouczenie i nałożenie kary pieniężnej – ale żadna

Ryc. 10. Odpowiedzi mieszkańców na pytanie: „Czy zdarzyło się Panu(i) świadomie naruszać przepisy ochrony środowiska?”

Activity of inhabitants for environmental protection.

Tabela II. Struktura badanej grupy radnych gmin z okolic PPN.
Structure of the councillors of Pieniny National Park.

Wskaźniki Data	Radni Councillors (%)
Kobiety Women	24,6
Mężczyźni Men	75,4
Wiek – Age	
18 – 29	1,8
30 – 49	70,1
50 – 59	12,3
>60	14,0
Wykształcenie Education	
Podstawowe Primary	12,3
Zawodowe Vocational	21,1
Średnie Secondary	24,5
Wyższe Higher	35,1

z osób przyznających się do łamania przepisów nie wskazała na maksymalne kary poprzez skonfiskowanie samochodu czy odebranie prawa jazdy.

Działania na rzecz lepszej ochrony przyrody na terenie Pienińskiego Parku Narodowego

Zachowania popierane przez mieszkańców

Respondowani poddali ocenie działalność dyrekcji PPN na rzecz ochrony środowiska. Stan przyrody na terenie Parku zależy jednak nie tylko od postępowania jego władz. Jest on wypadkową działań samorządów, pracowników Parku, samej ludności. Interesujące jest zatem, jakie działania należałoby podjąć, aby skutecznie chronić środowisko na tym terenie.

W tabeli III przedstawione są propozycje działań mających na celu zwiększenie skuteczności ochrony środowiska w obrębie Pienińskiego Par-

ku Narodowego. Porównano opinie radnych ze zdaniem mieszkańców. Okazuje się, że osoby zamieszkujące okolice Parku wcale nie upatrują we wzmocnieniu władzy urzędniczej osiągnięcia poprawy stanu środowiska naturalnego. Co ciekawe, sami radni to rozwiązanie uważają za najmniej skuteczne. Wydaje się również, że wcześniejsze deklaracje radnych, dotyczące możliwości wpływu przeciętnego obywatela na stan środowiska naturalnego, odnosiły się raczej do postępowania mieszkańców w codziennym życiu (48%), niż rzeczywistego wpływu na podejmowane decyzje środowiskowe (10,3%). Sami mieszkańcy, również tylko w 30%, w swoich decyzjach widzą drogę zwiększenia skuteczności ochrony środowiska, za skuteczniejsze jednak uważają działania edukacyjne i inwestycje ochronne.

Stosunkowo wysoki procent wskazań wybranych przez respondowanych dotyczył zachowań samych mieszkańców. Co zatem należałoby według ankietowanych zrobić, aby mieszkańcy tego terenu, a więc sami respondowani, bardziej troszczyli się o ochronę przyrody. Poglądy ankietowanych na temat, jakie kroki należałoby podjąć w tym celu, zestawiono z opinią radnych. Porównanie to ujęto w tabeli IV. Wykorzystanie miejscowych autorytetów, a takimi powinni być wybrani przez ludność radni, jest według mieszkańców najmniej skuteczną drogą zwiększenia zainteresowania ochroną przyrody. Sami radni w jeszcze mniejszym stopniu wskazują na taki sposób osiągnięcia poprawy w dziedzinie ochrony.

Działaniem godnym poparcia przez mieszkańców, zarówno w przypadku zwiększenia skuteczności ochrony środowiska, jak i w odniesieniu do zwiększenia troski mieszkańców o przyrodę tego terenu, jest szeroko rozumiana edukacja ekologiczna. Poparcie dla podjęcia takich kroków w celu udanej ochrony roślinie wraz ze wzrostem wykształcenia respondowanych (62% respondowanych z wykształceniem podstawowym, 64% z wykształceniem zawodowym, 79% ze średnim i 92% z wyższym wykształceniem wskazała na tę formę postępowania). Takie wysokie zainteresowanie edukacją ekologiczną powinno być cenną wskazówką dla władz Parku. Skoro mieszkańcy

Tabela III. Działania na rzecz skuteczniejszej ochrony środowiska w obrębie PPN wg radnych i mieszkańców.
Actions for improved environmental protection in Pieniny NP.

Działania na rzecz skuteczniejszej ochrony środowiska w obrębie PPN Action for improved environmental protection in the Pieniny NP	Mieszkańcy (% wskazań) Inhabitants % of answers	Radni (% wskazań) Councillors % of answers
Wychowywać mieszkańców tak, aby na co dzień szanowali przyrodę Educate inhabitants	54,8	48,3
Zwiększyć nakłady na budowę urządzeń ochronnych Building of anti-pollution equipment	41,1	43,1
Stosować surowe kary wobec tych, którzy zanieczyszczają środowisko Punishment for polluting the environment	41,1	15,5
Stworzyć mieszkańcom możliwość wpływu na decyzje związane z ochroną środowiska Influence of inhabitants on decisions of environmental protection	29,2	10,3
Wprowadzić opłaty za korzystanie z parku Impose fees for entering the park	14,1	6,9
Poszerzyć zakres władzy istniejących urzędów Widen the authority of local offices	9,9	5,8

Tabela IV. Działania na rzecz zwiększenia troski mieszkańców o ochronę przyrody.
Suggestion of action for improved nature protection (in %).

Działania na rzecz zwiększenia troski mieszkańców o ochronę przyrody Actions towards better nature conservation taken by local inhabitants	Mieszkańcy (% wskazań) Inhabitants (% of answers)	Radni (% wskazań) Councillors (% of answers)
Pogłębiać wiedzę ekologiczną dzieci, młodzieży i dorosłych w zakresie zachowań proekologicznych Widen the ecological knowledge concerning the proecological action of children, youth and adults	70,0	71,0
Stworzyć warunki, aby troska o ochronę przyrody była opłacalna Make the concern for nature conservation profitable	49,0	61,4
Kontrolować przestrzeganie przepisów Parku i stosować surowe kary za ich przekraczanie Control the observance of the park rules and punish for not following this rules	27,4	15,8
Wykorzystywać miejscowe autorytety do wywarcia wpływu na ochronę przyrody Use local authorities' influence on nature conservation	16,0	12,3

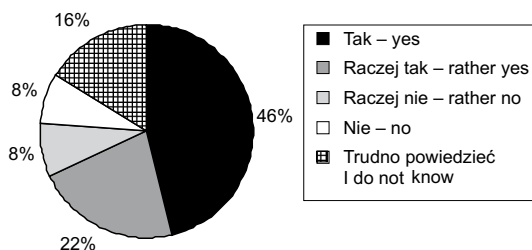
widzą sens w wychowaniu ekologicznym, a władze gminy uznają edukację ekologiczną mieszkańców za celową, to istnieje tu szerokie pole działania dla dyrekcji Parku do przeprowadzania wszelkiego rodzaju szkoleń z zakresu postępowania proekologicznego, wygłaszania pogadank i prelekcji, tworzenia ścieżek dydaktycznych czy organizowania w szkołach specjalnych zajęć z edukacji środowiskowej, a nawet zrzeszania młodzieży w klubach miłośników PPN. Wyko-

rzystując w tym względzie poparcie członków rady gminy, udałoby się stworzyć wspólny plan edukacyjno-wychowawczy.

Potrzeba działalności organizacji ekologicznych i osobiste zaangażowanie mieszkańców w ochronę przyrody pienińskiej

Wskazane przez respondowanych propozycje mające na celu lepszą ochronę zasobów przyrodniczych, muszą być przez kogoś wdrożone w ży-

cie, ktoś musi pokierować tymi działaniami. Taką szansę stwarza wprowadzenie na terenie Parku społecznego ruchu ekologicznego. Zapytano respondentów o potrzebę istnienia takiego ruchu (Ryc. 11). Zdecydowana większość ankietowa-

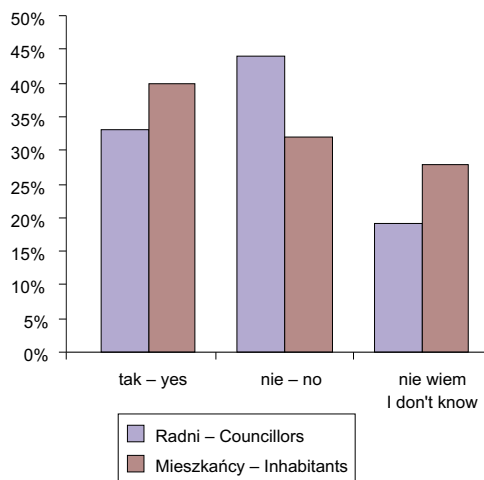

Ryc. 11. Potrzeba istnienia ruchu ekologicznego na terenie PPN wg respondentów.
Need for ecological movements in the Park.

nych opowiedziały się za istnieniem takiego ruchu. Starano się stwierdzić, czym konkretnie miałyby się zająć taki ruch. 12% ankietowanych mimo stwierdzenia, że organizacje ekologiczne miałyby na tym terenie rację bytu, nie potrafiło określić konkretnych problemów, którymi miałyby się one zająć. Pozostali respondenci wskazali na następujące sfery działań:

- 1) dbanie o czystość całego Parku
- 2) ochrona walorów przyrodniczych
- 3) egzekwowanie przestrzegania przepisów PPN
- 4) problem utylizacji śmieci i budowy oczyszczalni
- 5) ochrona i kontrola szlaków turystycznych
- 6) zapobieganie rabunkowej gospodarce leśnej
- 7) prowadzenie akcji informacyjnych na temat ochrony przyrody w parkach narodowych.

Institucją o niepodważalnym autorytecie moralnym jest niewątpliwie Kościół. Poprzez szeroki kontakt z miejscową ludnością mógłby się przyczynić do ochrony przyrody w Pieninach, pod warunkiem, że cała wspólnota zgodzi się na zaangażowanie w tę dziedzinę życia. Opinie ankietowanych prezentuje rycina 12. Zdania mieszkańców dotyczące możliwości udziału Kościoła

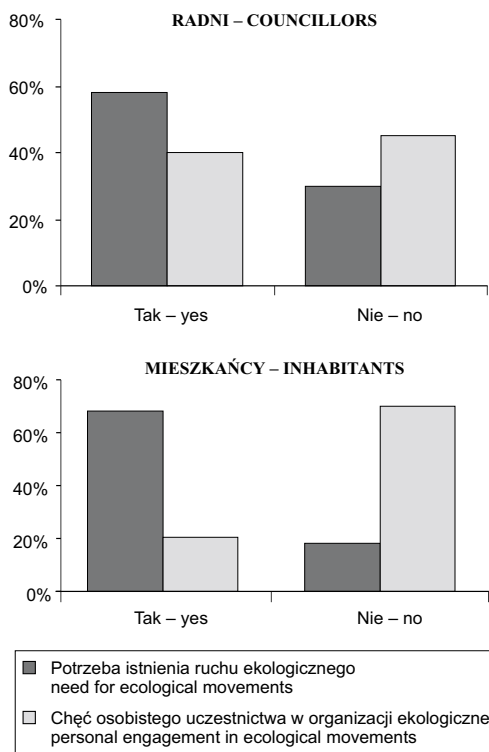

Ryc. 12. Potrzeba zaangażowania Kościoła w ochronę parków narodowych w opinii radnych i mieszkańców (w %).
Need to engage the Church in the environmental protection.

w dzieło ochrony parków narodowych są bardzo podzielone, chociaż przewagę zyskuje opinia popierająca taką inicjatywę. Wśród osób, które opowiadały się przeciwko, większość (67%) stanowili mężczyźni. 5% ankietowanych, którzy wyrazili poparcie dla idei zaangażowania się Kościoła w sprawy ochrony przyrody, nie wskazało na czym działalność Kościoła w tej dziedzinie miałyby polegać. Pozostali zgłaszali następujące sugestie:

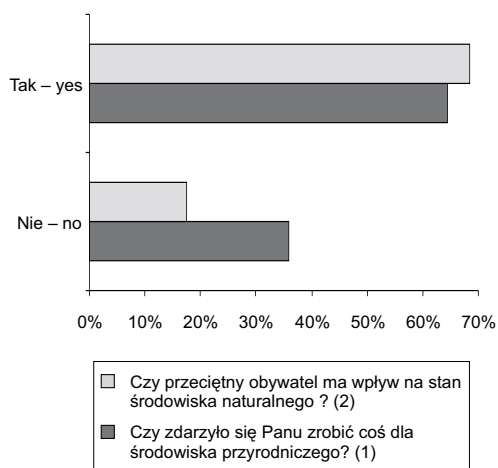
- 1) przekazywanie wartości etycznych związanych z przyrodą
- 2) pouczanie wiernych w zakresie działań proprzyrodniczych
- 3) wsparcie finansowe
- 4) angażowanie się w akcje ekologiczne (typu sprzątanie).

Ankietowani wielokrotnie zgłaszali konieczność ochrony przyrody na terenie PPN, określali potrzebę istnienia na tym obszarze ruchu ekologicznego i stwierdzili, że przeciętny obywatel ma wpływ na stan środowiska naturalnego. Zestawiono opinię mieszkańców i radnych na temat istnienia organizacji z rzeczywistą chęcią uczestnictwa w takiej organizacji (Ryc. 13). Teoretyczne zgłaszanie tych potrzeb nie koresponduje zupełnie z deklaracją zaoferowania własnej energii

Ryc. 13. Potrzeba istnienia ruchu ekologicznego na tle osobistego uczestnictwa w takim ruchu (w %).
Need for ecological movements and personal engagement in this organisation.

i czasu na rzecz organizacji proekologicznych. Podobnie jest z deklaracjami radnych. Starano się zatem określić, czy mieszkańcy działają na rzecz przyrody poza zrzeszeniami, skoro określili, że przeciętny obywatel ma wpływ na stan środowiska (Ryc. 14 – nie uwzględniono respondentów, którzy nie udzielili odpowiedzi). Widać wyraźnie zgodność osobistego zaangażowania w ochronę środowiska przyrodniczego z deklaracją możliwości wpływu przeciętnego obywatela na stan tego środowiska. Procent osób, które stwierdzają, że przeciętny obywatel nie ma wpływu lub nie mają na temat tej kwestii wyrobionego poglądu, jest zgodny z procentem osób nie robiących nic na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego. 64% ankietowanych stwierdziło, że zdarzyło im się zrobić coś dla ochrony środowiska przyrodniczego i tylko 3% z tych osób nie sprezyowało na czym to polegało.

Ryc. 14. Porównanie przekonania respondentów o możliwości wpływu przeciętnego obywatela na stan środowiska z osobistym zaangażowaniem w działania prośrodowiskowe (w % odpowiedzi).

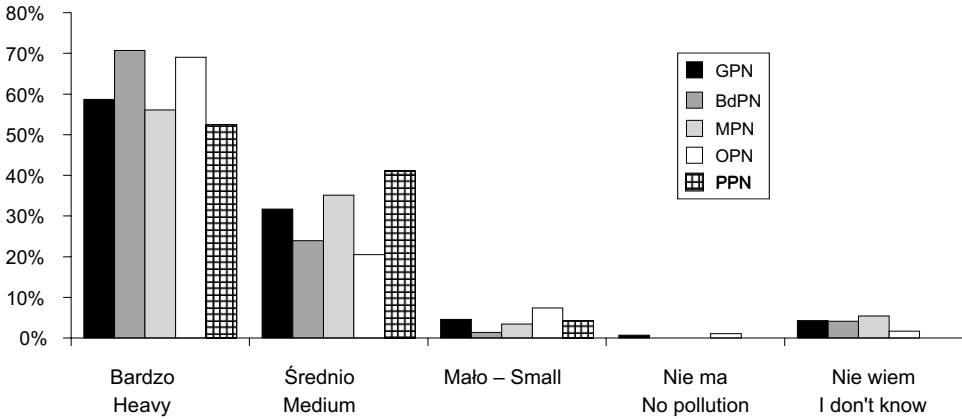
Influence of the ordinary citizen on the state of environmental and personal engagement in ecological movements: 1 – activity of inhabitants for environmental protection (%), 2 – influence of the ordinary citizen on the state of the environment (%).

Najczęstszymi działaniami na rzecz środowiska, wymienianymi przez respondentów są:

- 1) sadzenie drzew
- 2) sprzątanie okolicznych terenów
- 3) uświadamianie innych osób w kwestiach zachowań proekologicznych
- 4) korzystanie z oczyszczalni ścieków
- 5) inne:
 - wprowadzanie zaleceń rolnictwa ekologicznego,
 - dokarmianie ptaków i zwierzyny leśnej.

Pieniński Park Narodowy na tle innych parków południowej Polski

W 1993 roku przeprowadzenie wywiadów w Ojcowskim Parku Narodowym na podstawie niniejszego kwestionariusza, rozpoczęło cykl badań na temat świadomości ekologicznej w wybranych parkach narodowych południowej Polski. Badaniami ankietowymi objęto mieszkańców następujących parków: Bieszczadzkiego, Gorceńskiego, Magurskiego i Pienińskiego. Dzięki zastosowaniu we wszystkich parkach tych samych metod otrzymane dane są możliwe do porównania.

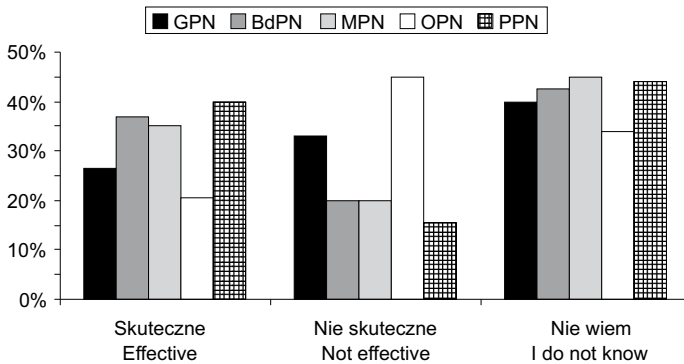
Ryc. 15. Zanieczyszczenie środowiska przyrodniczego w Polsce w ocenie respondentów Gorczańskiego (GPN), Bieszczadzkiego (BdPN) Magurskiego (MPN), Ojcowskiego (OPN) Parku Narodowego i Pienińskiego Parku Narodowego (PPN) (w % odpowiedzi).

Pollution of natural environment in Poland in opinion of respondents from Gorce (GPN), Bieszczady (BdPN) Magura (MPN), Ojców (OPN) Pieniny (PPN) National Parks.

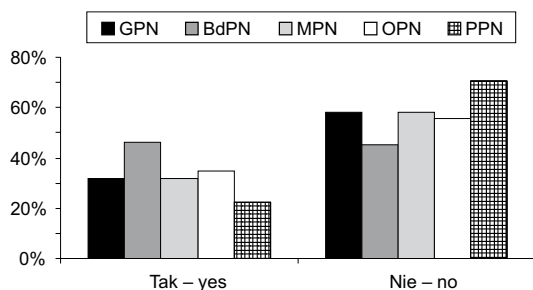
Respondowani badanych parków generalnie uważają środowisko w Polsce za zanieczyszczone (Ryc. 15). Nie biorąc jednak pod uwagę specyfiki danego parku (położenie, wielkość), a tylko czas przeprowadzenia badań, zauważalna jest tendencja, że im nowsze badania, tym mniejszy procent ankietowanych osób postrzega środowisko jako bardzo zanieczyszczone a skłania się ku średniej ocenie tego zanieczyszczenia. Nie wiadomo na ile łączyć ten fakt z rzeczywistymi obserwacjami środowiska przyrodniczego. Można byłoby się pokusić o stwierdzenie, że wpływ

na ten fakt mają nagłośniane akcje na rzecz poprawy środowiska w Polsce – skoro coś się dzieje to musi być lepiej.

Zestawiono opinię mieszkańców badanych parków na temat skuteczności działań dyrekcji poszczególnych parków w zakresie ochrony środowiska (Ryc. 16). We wszystkich parkach zauważalna jest tendencja do nie precyzowania opinii na ten temat. Większość respondentów wszystkich parków wskazywała na konieczność działania ruchów ekologicznych na terenach chronionych. Jednak, mimo to wśród respondo-

Ryc. 16. Skuteczność działań dyrekcji w ocenie mieszkańców GPN, BdPN, MPN, OPN i PPN (w % odpowiedzi). Activity of park management efficiency in opinion of park inhabitants from GPN, BdPN, MPN, OPN and PPN (%).

Ryc. 17. Deklaracja uczestnictwa w ruchu ekologicznym mieszkańców badanych parków (w %).
Participation in ecological movement of respondents from different parks.

wanych przewagę mają osoby nie wyrażające chęci działania w takim ruchu (Ryc. 17 – nie uwzględniono osób niezdecydowanych). Szczególnie widoczne jest to w Pienińskim Parku Narodowym, gdzie aż 72% nie chce się angażować w działaniach takich organizacji.

We wszystkich parkach potrzeba zaangażowania Kościoła w ochronę środowiska ma wśród respondentów tylu zwolenników, co przeciwników, a około 30% nie ma zdania na ten temat (Ryc. 18). Najwyższe poparcie dla udziału Kościoła w ochronie środowiska zanotowano w Gorceńskim Parku Narodowym, być może dlatego, że właśnie w tym parku zainicjowano seminaria „Sacrum i Przyroda”, kontynuowane do dziś w kolejnych parkach. Uczestniczą w nich Francisz-

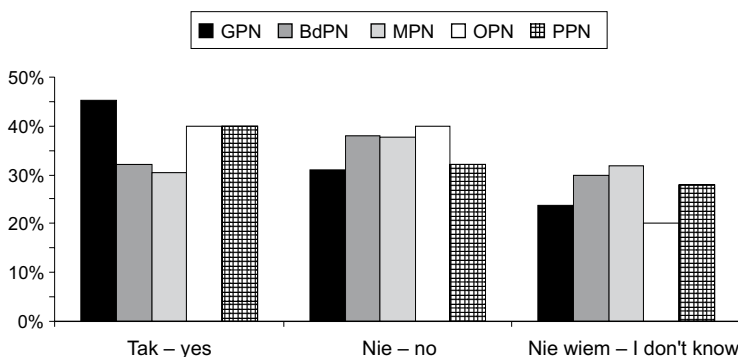
szkanie z Ruchu Ekologicznego Św. Franciszka, księża z Papieskiej Akademii Teologicznej i miejscowi duchowni, pracownicy parków oraz naukowcy działający w tych parkach.

ZAKOŃCZENIE

Na podstawie powyższych wyników badań określono ogólny stosunek mieszkańców otuliny PPN do Parku jako instytucji. Dokonano tego poprzez ustalenie subiektywnych, odczuć mieszkańców na temat Parku i aktu jego utworzenia, stosunku do działań władz Parku i to zarówno w dziedzinie ochrony środowiska jak i gospodarowania przyrodą. Równocześnie skonkretyzowano poglądy mieszkańców na działania mające przynieść bardziej wymierne efekty ochrony regionu Pienin. Wyniki te pomogą w znalezieniu kompromisu pomiędzy zachowaniem zasad ochrony przyrody a potrzebami żywymi mieszkańców okolic Parku – na ile Park stworzy mieszkańcom nowe, atrakcyjne możliwości życia i jednocześnie na ile mieszkańcy odnajdą swoje miejsce w systemie Parku, przyczyniając się do rzetelniejszej jego ochrony.

Z ankiety wynikają bezpośrednie wnioski możliwe do zastosowania w bieżących pracach dyirekcji Parku:

1. Uwzględnienie części postulatów zgłoszonych w ankiecie przez radnych i mieszkańców, w planach Parku.

Ryc. 18. Potrzeba zaangażowania Kościoła w ochronę parków narodowych w opinii mieszkańców okolic poszczególnych parków (w %).
Need engage the Church in the environmental protection.

2. Zintensyfikowanie współpracy i nasilenie kontaktów z mieszkańcami przybliżającymi im działania na terenie Parku.
3. Wprowadzenie nowych, bardziej efektywnych form edukacji ekologicznej dostępnych dla ogółu mieszkańców (imprezy proekologiczne, otwarte wykłady, wydawanie bezpłatnych prospektów, gazetek, filmy, wolny – w pewnych okresach – wstęp do parku i muzeum dla mieszkańców).
4. Stworzenie warunków rozwoju turystyki ekologicznej w parku, oraz w miarę możliwości tworzenie nowych miejsc pracy związanych z działalnością Parku.

Wydaje się celowe przeprowadzenie podobnych badań w Pienińskim Parku Narodowym za kilka lat. Pozwoli to stwierdzić, jak kształtuje się postawa mieszkańców wraz ze zmianami zachodzącymi w najbliższym środowisku oraz ogólnymi zmianami w Polsce.

LITERATURA

- Górecki A., Drózd M., Najder R., Szczęśna A. 1995. Bieszczadzki Park Narodowy a kształtowanie postaw i świadomości ekologicznej jego mieszkańców. — *Rocz. Bieszcz.*, **4**: 185–206.
- Górecki A., Drózd M., Najder R., Szczęśna A. 1998a. Górczański Park Narodowy a mieszkańcy jego otuliny. — *Parki Nar. Rez. Przyr.*, **17**(1): 73–92.
- Górecki A., Drózd M., Najder R., Szczęśna A. 1998b. Magurski Park Narodowy a mieszkańcy jego otuliny. — *Rocz. Bieszcz.*, **6**: 233–252.
- Holm K., Hubner P., Mayntz R. 1985. Wprowadzenie do metod socjologii empirycznej. — PWN, Warszawa.
- Kresk Z. 1980. Szlaki Pienin. — Zakł. Wyd.–Prop. PTTK, Warszawa–Kraków.
- Moskal S. 1995. Świadomość ekologiczna mieszkańców wsi. — *Wieś i Rolnictwo*, **4**(89): 7–21.
- Osiniak T., Poskrobko B., Sadowski A. 1993. Wigierski Park Narodowy, a jego mieszkańcy. — *Wyd. Ekonomia i Środowisko*, Białystok.
- Rocznik statystyczny woj. nowosądeckiego. Stan w dniu 31.12.1996. 1997. — Nowy Sącz.
- Terlecka K., Górecki A. 1998. Ojcowski Park Narodowy a kształtowanie się postaw i świadomości ekologicznej jego mieszkańców. — *Prądnik*.

SUMMARY

The questionnaire survey presented in this paper was conducted among 320 inhabitants of the buffer zone of the Pieniny National Park (PPN) (Table I, II). The results presented a general picture of park management activity and estimation of the level of knowledge on nature protection principles of PPN inhabitants, as well as reflecting their problems and expectations concerning living in territories under protection.

The ecological awareness of people living in the PPN buffer zone was estimated through their knowledge on the state of environment condition both in local and global aspects. The majority of respondents (52.5%) acknowledge that the environment in Poland is considerably polluted (Fig. 1, 2).

Thirty six per cent of the respondents negatively evaluated the management of natural resources and the environmental protection by the PPN administration (15%) – Fig. 6, 7.

The local inhabitants also evaluated living conditions within the buffer zone. The majority regarded their possibilities of employment as the worst among components constituting the living conditions (about 85%). Recreational potentials, shops and transport were well regarded.

Educational enterprises (education of inhabitants) and economy (profitability of environment protection) are considered most effective for better environment protection in the park (Tab. III, IV). Inhabitants see the necessity of actions for the improvement of environmental quality carried out by other institutions or social organisations (ecological movements, the Catholic Church). The Church is regarded (by 40% of respondents Fig. 11, 12) as the institution that should cooperate in nature conservation.

The same opinion about pollution in Poland and the necessity of establishing ecological movements within national parks are visible in comparison with the results obtained from Ojców, Bieszczady, Gorce, and Magura National Parks (Fig. 15, 16, 17).